

Маркіянове свято в Бережанах

До важливіших подій з передвоєнної історії Бережанщини слід зарахувати „Маркіянове Свято” в Бережанах. Про нього збереглося декілька дописів у тогочасному „Ділі”, які подаємо без змін.

„Діло”, ч. 254 з 10, листопада 1911 р., повідомляло: „Наближається день, в котрім ціла Галицька Україна ладиться святкувати соті роковини уродин першого народного поета Маркіяна Шашкевича. У Бережанщині треба як слід звеличати пам'ять його тимбільше, що був учеником бережанської гімназії. Ще на весну філія „Учительської Громади” в Бережанах почала робити заходи в тім напрямі, та вислала письма до всіх без виїмку місцевих українських товариств з покликом до спільного відсвяткування ювілею поета і вибрання в тій ціли своїх відпоручників до спільного комітету, що зайнявся б устроєнням торжества. Відпоручники вибрані товариствами рішили на нарадах 3. мая і 20. вересня с. р. як найторжественніше відсвяткувати в перших днях листопада с.р. при співучасті місцевої і замісцевої інтелігенції. духовної і світської, міщан, селян та уложити відповідну програму. Тепер звертається комітет отсею дорогою до всіх свідомих одиниць в бережанським повіті з просьбою, щоб взяли як найчисленнішу участь в торжестві та тим способом додали йому блиску. Точнійший реченець свята подається пізнійше. Всякі письма в справі ювілею проситьсся слати на адресу: Володимир Гусак, учитель гімназії в Бережанах.

За Комітет: о.Омелян Гавришо, містопредсідатель, Волод. Гусак, секр.”

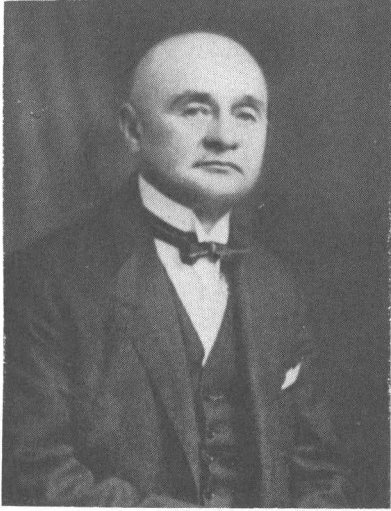
„Діло”, ч. 250. з 15 листопада 1911 року. „Маркіянове свято в Слободі золотій. В неділю 19. листопада с.р. устроюють українські товариства в Слободі золотій концерт в честь Маркіяна Шашкевича. В програму входять найновіші композиції до слів Шашкевича. Комітет”

„Діло”, ч. 255, з 16 листопада 1911, повідомляло (цитусмо): „В п'ятницю дня 17. листопада 1911 р. устроює Товариство „Учительська Громада” в Бережанах враз з гімназійною молодіжю сотні роковини уродин Маркіяна Шашкевича концерт в салі „Сокола” о год. 8. вечером. Програма: 1). Суппе: „Морнінг анд Найт ін Венна” – увертура, відіграє смичкова орхистра. 2). Промова Антона Крушельницького. 3). Бортнянський: Концерт „XXXII” - мішаний хор а капелля. 4). Шашкевич: „Підлиссе” - деклямація учня III. кл. Петра Сагайдачного. 5). Ярославенко: „Фіналь” - муж. хор. 6). Матюк - Шашкевич: „Веснівка” - сопранове сольо в супроводі фортепяну, відспіває учень III. кл. Богдан Боро-

дайко. 7). „Мендельзоґн - Бартольдї: Гохцайтмарш аус дем Соммернахтстраум” - смичковий квартет в супроводі фортепіяну. 8). Гріґ: „Пізнання краю” - муж. хор з форт. 9). Шашкевич: „Бандурист” - віддеклямує учень УІІ кл. Гуньчак. 10). Галль: „Народні пісні.” а) „Чайка” б) „Ой Морозе” - міш. хор з форт.

Діріґент хорів: проф. Омелян Бачинський. Орхестра під управою п. Курца. Акомпаніює: учень VІІ кл. К. Капралік.

Дохід призначений для бідної молодіжи бережаньської гімназії.”

Д-р Володимир Лаврівський, повітовий лікар у Бережанах, був довгі роки головою муз-спів. т-ва „Боян”.

Олександр Бородайко, дир. окр. суду в Бережанах, член усіх укр. товариств, був довгі роки касиром гімн. бурси.

О. крил. Свзевій Бачинський за часів першої світ. війни був польовим духовником.

О. Маркіян Ш А Ш К Е В И Ч

колишній учень Бережанської гімназії, нар. в Галичині 6 листопада 1811 р. в селі Підлиссі, Золочівського повіту; помер 7 червня 1843 р. в Новосілках Лісних, повіт Кам'янка де був похований. У 1893 р. перевезено і поховано його у Львові, на Личаківському цвинтарі в новій гробниці, збудованій за кошти української громади.

Із збірки поезій о. Маркіяна Шашкевича

Веснівка

Цвітка дрібная,
Молила неньку,
Весну раненьку:
— „Нене рідная,
Вволи ми волю,
Дай мені долю,
Щоб я зацвила,
Весь луг скрасила,
Щоби я була,
Як сонце ясна,
Як зоря красна,
Щобим згорнула

Весь світ до себе!”

— „Доню — голубко!
Жаль мені тебе,
Гарная любко!
Бо вихор свисне,
Мороз потисне,
Буря загуде:
Краса змарніє,
Личко зчорніє,
Головоньку склониш,
Листоньки зрониш,
Жаль серцю буде !”

Син Руси

Дайте руки, юні други,
Серце к серцю най припаде,
Най щезають тяжкі туги,
Ум-охота най засяде.

Разом, разом ! Кто сил має,
Гонить з Руси мраки тьмаві,
Зависть най вас не спиняє,
Разом к світлу, други жваві !

**

Підлісся

Шуми, вітре, шуми, буйний,
На ліси на гори,
Мою журну неси думку
На підліські двори.

Там спочинеш, моя думко,
В зеленій соснині,
Журбу збудиш, потішишся
У лихій годині.

Там ти скаже дуб старенький,
І один і другий,
Як там жив-єм ще маленький
Без журби без туги.

Там ти скаже та соснина
Й всяка деревина,
Як там грало серце моє,
Світала година.

У садочку соловійчик
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.

Там колодязь студененький
А дуб воду тягне,
Не так щастя як той води
Моя душа багне.

Підлисецька горо біла !
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу.

Веселая сторононько !
До серця припала,
Душа тебе як милого
Мила забажала.

Там-то любо, там солодко,
Весело і мило !
З миленькою у любощах
Вік би ся прожило.

Загальний огляд

Приблизно за одне десятиріччя від 1900 до 1914 рр., отже вже до I-ої світ. війни - село на Заході України змінилося до непізнання. Національно освідомлюване селянство йшло вперед в розбудові життя милевими кроками. Громади очолювали війти, свідомі своїх прав та обов'язків. Це вже не були „послушники” старости чи графа ! У селах виростали муровані будинки, криті черепицею, бляхою, гонтою: дедалі менше лишалось солом'яних дахів. Минув час курних хат. Розведено сади, біля хат квітники. У неділі чи свята під тином на лавках збирались гуртки сусідів: хтось із них з газетою, або журналом у руках читає інші слухають. Часто сусіди бажаючи мати якусь газету, складалися по 2 - 3 родини для спільної передплати, щоб мати свою газету.

Впарі зі зростанням національної свідомости, ішли й змагання за належні права. На переломі XIX - XX століть, у галицькому селі почався страйковий рух. Галицький намісник Сангушко, занепокоєний тим рухом, 8. січня 1898 р. розіслав спеціальний обіжник до всіх староств у краю, наказуючи перевірити ситуацію на селах і донести чи є заклики до страйків і що староста думає робити на випадок страйку. Рільничі страйки почались у західній Галичині вже в 1898 - 1901 рр. а в східній

Галичині вони почалися в 1902 р. Страйки охопили Поділля - Збараччину, Тернопільщину, Чортківщину, Бучаччину, Заліщищину, потім через Підгайці, Рогатин, Бережани – сягнули на захід, під Перемишль. Страйк захопив лятифундії таких магнатів, як Саліга, Потоцкі, Баворські, Бадені та інш.

У той час староста докоряв управителеві дїбр у Мечищеві, що він підвищуванням заробітної плати, шкодить іншим власникам фільварків у повіті. У містечку Дунаєві, перемишлянського повіту, ксьондз Домарадзкі, з казальниці в костелі договоривсь до такого:....., У Святому письмі є слова Христові про те, як власник винниці годив робітників до роботи у своїй винниці. Одні прийшли до праці скорше, інші пізніше, але господар заплатив усім рівно по грошу. Грош значив стільки, що нині 25 центів. Отже, видите люди, що сам Христос установив платню робітникові 25 центів. Хто жадає більше, той грішить проти Христа – і буде за це в пеклі горити !”

На Бережанщині страйки організував студ. прав Володимир Бачинський, згодом відомий політик, громадський діяч, посол до сойму. Співорганізаторами страйків були студенти університету : Витовт Гошовський, Віктор Пацлавський (згодом адвокат в Дрогобичі), гімназист Антін Цурковський, який в наслідок тих подій, мусів покинути гімназію в Бережанах, переїхав до Америки, був редактором „Свободи”, відтак „Америку” ; гімназист Остап Гайдукевич (згодом парох у Підгайцях), учень УІІІ кл. Мирон Зарицький, якого австр. жандармерія арештувала, та відставила до в'язниці у Бережанах та ін. Справедливість була по боці страйкуючих селян. Фільварки навіть в часі жнив платили робітникові дуже мало. Працював на ріллі з власними харчами за так званий 15 - ий сніп, тобто зжинав для фільварку 14 снопів, а 15 - ий брав як заплату. Таки страйки допомогли добитись кращої винагороди за працю, бо пізніше люди працювали вже за 8-ий сніп, тобто ця платня – подвоїлась. 1). Крок за кроком народ здобував нові позиції, йдучи до кращого майбутнього. Перша світова війна перервала той поступ вперед, але не спинила. Національно - політична свідомість галицьких українців, що пробудилась в кінці 19 ст., закорінювалась, міцніла і поширювалась спершу повільно, потім дедалі то скорше. Не спинила цього поступу навіть наша велика невдача у 1918 - 1920 рр. Село переболіло і воєнне лихоліття, і перші жажливі роки поновної польської окупації. Воно пристосувалось до нових обставин, і праця започаткована десятки років тому, продовжувалась. Інакше й не могло бути. Пробуджене село стало резервуаром нашої провідної верстви - інтелігенції, а вона своєю чергою працювала над політичним і економічним піднесенням села. Для ілюстрації подамо декілька фактів із недавньої історії Бережанщини.

* * *

У селі Лісники за 3 клм. від Бережан, в 1901 р. заснували свідомі одиниці читальню „Просвіти”. Початково її примістили безплатно в до-

мі Івана Чвартацького. Освітню працю започаткував управитель школи Пилип Ратич, потім провадили читальню його сини, студенти гімназії в Бережанах. У 1901 р. читальня збудувала мурований дім з театральною залєю. В домі були приміщення для читальні, громадської канцелярії та споживчої кооперативи. 19 вересня 1926 р. вона відзначала своє 25-річчя, на якому промовляв голова Головної Управи „Просвіти” у Львові, проф. Михайло Галуцинський. Громадська Рада для вшанування праці і осягів проф. Михайла Галуцинського, найменувала найкращу в селі вулицю „Вулиця імени Михайла Галуцинського”. В селі діяли товариства: філія „Жіночої Громади”, руханкове т-во „Січ” з духовою оркестрою, якою спочатку диригував капельник Едельман, згодом студент Михайло Гой з Підгаєччини. Був також гурток „Сільського Господаря”, гурток „Пасічників”, були мужі довір’я „Повіт. спілки для збуту худоби”. Односельчанин о. Микола Марків (помер в Канаді 1966 р) у своїх спогадах пише: „Несподіваний розгром австрійської армії в 1914 р. не дав змоги організувати багатьох охочих до Легіону УСС-ів із села Лісники. Пішло нас тільки 4-ох, студент гірн. академії в Леобен Михайло Петрович (важко поранений помер у Карпатах 27 вересня 1914-го р.), Микола Марків, абсолювент гімназії в Бережанах, Іван Мойсинович та Ілько Шийка, син вдовиці в Лісниках; крім нас, були ще добровольці з Бережан, Лев Кордяк, урядовець каси „Надія” і студ. Петро Сагайдачний, може були ще інші, однак їх прізвищ не пам’ятаю”. 2).

По першій світовій війні польська влада не дозволила відновити товариство „Січ”, однак відновлено „Споживчу кооперативу”, гурток „Сільського Господаря”, заснували „Районову спілку молочарську”, жіноче т-во „Союз Українок”. Лісники віддалені на 3 клм. від Бережан, тому діти й молодь щоднини йшли до міста до школи, опісля повертались.

До історії села увійшли між іншими: Іван Федів, що дарував гарну площу під будову читальні в самому центрі села, при дорозі: кооператор і секретар товариств Михайло Михайлів, Василь Легета, Іван Демчишин с. Тимотея, Ілько Іванів, Яцко Яцишин, Василь Іваницький, д-р Михайло Прийдун, організатор і член управи спілки „Районова Молочарня” в Лісниках. Це село світило прикладом для всіх суміжних сіл у повіті.

---

1) Валентина Найдус — „Гісторичне шкiце Галиції 1900 — 1904”, т. 1., ст. 259 - 286. Видавництво „Ксьонжка і Ведза”, 1958.

2) Недруковані спогади о. Миколи Маркова, Канада.

Парафіяльна церква в селі Лісниках.

Три сини сл. п. директора школи в Лісниках Пилипа Ратича: зліва — о. Іван, о. Степан, о. Володимир. Перші два отці — на засланні в Сибірі.

Село Лісники — загальний вид на поля і ліси.

Четвертий син, сл.п.
проф. Василь Ратич.

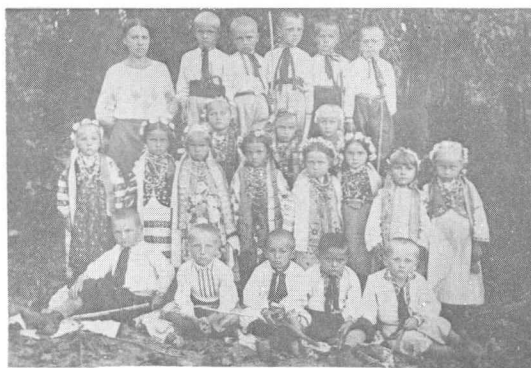
Ще перед першою світ. війною пригравала в селі
і на всіх святах — січова, духова оркестра, що
була гордістю Лісник.

**Село Лапшин; церковне, дівоче Братство зі своїм парохом
о. Іваном Романчукевичем у 1935 р.**

„Свято Матері” Дитячого Садка в Лапшині 1936 р.

Дитячий Садок у селі Лапшині 1934-го року.

Учителі й школярі „Р.Ш.” в Бережанах у 1938 р. Посередній о. катехит Данило Гуглевич.

Директор народної школи в селі Потутори, Микола Боньчук з дружиною-вчителькою і шкільною дітворою.

На північ від Бережан, недалеко ставу розташоване село Лапшин, одно з кращих у повіті. Перед 1-ою світ. війною селяни посилали своїх дітей у школи недалекох (4 клм.) Бережан. До гімназії ходили Гриць Лещук, Федір Куськів, Михайло Возняк, Михайло Витвицький та ще дехто. За почином учителя Володимира Козловського, в 1910 р. управа читальні „Просвіти” вибудувала читальняний дім, з театральною залею. Організовано мішаний хор. Праця учителя не подобалась шкільному повітовому інспекторові, тому Козловського він перекинув до іншого села. Започатковану працю повели дальше місцеві гімназисти, Гриць Лещук та Михайло Витвицький. Головою читальні був Василь Сенишин; діяв також при читальні аматорський театральний гурток „Веселка”.

**

Війна майже стерла з поверхні землі, село Лапшин; було пооране ровами, окопами, гарматними долами, все довкруги - спалено. Аж у 1916 р. восени, внаслідок відступу рос. фронту на схід, Лапшин почав поволі відноситись... Під час Листопадових подій у 1918 р. село не лишалось позаду інших. Перелічимо поодинокі жертви війни: Михайло Бідула, Гринь Бідула, Петро Бідула, Осип і Микола Бойки, Іван Бідула, Іван Возняк, Гринь і Онішко Гутор, Петро і Пилип Голики, Гринь Дворняків, Іван Глушок, Гринь Дулеба, Микола Дулеба, Михайло Дуда, Михайло Дулеба, Ілько Дубницький, Гарасим Дубницький, Дмитро Іванків, Микола Кавара, Михайло Літван, Михайло Макарів-Дулеба, Микола Мацьків, Яцко Морозовський, Дмитро Макарів, Василь Ощипко, Михайло Осецький, Гринько Пилипчак, Дмитро Петрович, Хаїм Підик (жид), Дмитро Підлужний, Іван Павлишин, Гринь Ріпецький, Василь, Дмитро, Михайло, Яцко і Дмитро Ріпецькі, Василь Смачило, Василь Швитків, Равлик Слободний, Іван Швець, Михайло Тикайло, Петро Тиманський, Василь Ярема та інші. 1).

Почавши від липня 1919 р., в часі польської окупації, молодь села чимало потерпіла від поляків. Виходячи з засади, що окупація – явище тимчасове, молодь ховалась по лісах і дебрах, щоб примусово не забрали до польського війська. За те окупаційна влада посилала в село військову карну експедицію, що жила на кошт села, провадила арешти, зловлених катувала...

1926 року в селі активно вже діяла читальня і мішаний хор, під диригуванням студ. Н. Сеницького. В 1930 р. при читальні вишколювалась духовна оркестра, якою в один час керував Андрій Ріпецький. Не зважаючи на перепони з боку польської влади і шкільних управ, - молодь у ще більшій кількості пішла по війні до шкіл. У 1921 р. було засновано споживчу кооперативну крамницю „Луч” з підвідділом асекурації (забезпечення) рогатої худоби. Відновлено і передвоєнний гурток „Сільського Господаря”, а потім засновано й жіноче т-во „Союз Українок”. За порадою та ініціативою місцевого вчителя Миколи Божиковського, започатковано при сільській школі дрібну дитячу ощадність, з чого згодом постала справжня позичкова каса. Це було славнозвісне „Лап-

шинське Чудо”, про яке згадує проф. д-р І. Витанович у своїй праці „Історія Українського Кооперативного Руху”. 2).

- 1) За спогадами Григора Глушка з Трентону, Н. Дж. та Степана Витвицького з Торонта, Канада.
- 2) Д-р І. Витанович — „Історія Укр. Кооп. Руху”, ТУК (Товар. Укр. Кооп.), Нью-Йорк, 1964 р., стор. 436. „Мобілізація дрібної ощадности набрала характеру масового руху. Зразком у тих заходах стало „Лапшинське Чудо”, — діяльність учителя Миколи Божиковського в Лапшині, на Бережанщині (помилково подано на Підгаєччині). Цей учитель - кооператор, не маючи змоги активно виступати назовні (чужа ворожа держава), почав систематично збирати дрібні ощадності серед школярів. Він назбирав стільки фондів, що з них почали позичати батьки школярів”...

Лапшинське „чудо”

Яке значення та вартість для села має учитель - українець, патріот, наглядно пізнати з історії праці учителя Мик. Божиковського. У шкільному році 1923/24 він провадив два відділи навчання в народній школі в селі Лапшині, Бережанського повіту. Знищене війною село з великими труднощами відбудовувалось. Розуміючи вагу та потребу школи, селяни відбудували тимчасовий шкільний поверховий будинок. То були голі стіни, провізоричні підлоги, і сам учитель тримавсь „провізорично”, бо міг при необачному кроці, злетіти з поверху вниз... Не було книжок, шкільних матеріалів для навчання, навіть крейди. „Діти — звертався учитель, — хочете чогось навчитись, то постарайтеся дістати крейди, шкільних образків, до вишивання ниток, тощо...” Якось на шкільній перерві діти порадилися між собою, і заявили, що будуть кожного місяця приносити на потреби кляси, стільки поль. марок, скільки варте одно куряче яйце. Діти стійко дотримувались обіцянки, учитель списував, закупував усе що потрібне для кляси, показував квитанції і рахунки, та інформував школярів про всі закупи. Після літньої шкільної перерви, восени 1924 р., коли кляси мали вже все що необхідне, вчитель Божиковський організував школярську торговельну кооперативу. Уділ назначено в 10 грошів. Діти зібрали 5.20 золотих, створили кооперативу і вибрали з - поміж себе управу та надзірну раду, як дорослі. Управа закупувала потрібний для школярів товар, і під час перерв у навчанні товар продавали. Діти з учителем назвали свою кооперативу „Зірка”. Коли закінчився шкільний рік, то майно кооперативи сягало готівкою і товарами 10.50 злот. Вкладникам - учням виплачено дивіденду (відсоток від вкладу). Діти щиро зацікавилися справою, бачили хосен із своєї праці і задуму. Учитель при кожній нагоді інформував батьків учнів та закликав, щоб грошових датків не шкодували, хай привчаються щадити гріш. На Великодні свята в 1926 р. він, на принагідних сходинах господарів у читальні „Просвіти”, подав список дітей, їхні ощадності, словом склав звіт. Ощаджувало усіх 89 діток, які склали з грошів 138.36 золотих. Тим звітом батьки були прямо вражені - такої суми вони не спо-

дівались !

Тому, що дрібна ощадність серед шкільної молоді кінчалася разом із закінченням навчання, треба було дітям, що відходили зі школи, ощаджені квоти разом з відсотками повернути. тоді Божиковський прийшов до переконання, що дрібну ощадність у селі треба почати і серед старших, до яких прилучиться і молодь.

У суботу 29 травня 1926 р. в читальні відбулась нарада. за участю приблизно 40 осіб. Божиковський подав проєкт організування дрібної ощадности як серед старших так і серед молоді. Запропонував почати дрібну ощадність по 10 чи більше грошів тижнево, збирати до кінця року вкладки а почати позичати аж від 1 січня 1927 року. Другої днини. в неділю після Богослуження, вїт Семен Бідула повідомив громадян про вчорашню нараду в читальні, заохочуючи підтримати ту ідею. Гарантувати зібрані вкладки мали Божиковський і сам вїт громади, Семен Бідула. Збірщиком серед господарів став Василь Гутор, серед молоді в т-ві „Луг” – Ілько Кузьків. За час від 25. 5. до 31 грудня 1926 р. зроблено такий поступ : 1) кількість членів - 165 осіб : 2) щадничих вкладок 306.90 золотих, 3) позичок було на квоту 432.00 зол., а їх використали 22 члени. Увечорі 25 грудня 1926 р., на сходинах членів, Божиковський повідомив людей про стан дрібної ощадности. Зібрана квота 306 зол. це вже був добрий грїш для неодного господарства. Того ж вечора ухвалили прийняти правильник товариства дрібних ощадностей „Власними Силами”, що був наче відділом споживчої кооперативи „Луч”, з окремим веденням книг.

При обговоренні кар для членів за недодержання реченця сплати зобов'язання - стався цікавий епізод. Більшість зібраних не вірили у точність сплат позичковців. Згори сказано, що коли член не поверне позички у свій час, то його позивати до суду не можна, бо „Власними Силами” не є правною особою. Недовірливість серед учасників наради зростала. Божиковський, бачучи безрадність в тій справі, піддав думку : „Хто до 14 днів по реченці сплати позички, таки її не сплатить, того виключається з членства щадниці, а в умовлену неділю по Службі Божій або Вечірні - всі члени йдуть до довжника в гостину. На його подвір'ї відспівають трикратне „Многая літа” за те, що не віддав громаді вчасно грошей. Потім члени складуть по рівній пайці невідданий борг, щоб вирівняти капітал.

Це переконало зібраних. Ліцитації (примусова продаж) - не новина для селян. Але, щоб комусь у білий день на подвір'ї ще й відспівати „Многая літа” за те, що не повернув боргу, такого ще ніхто не бачив і про таке не чував ! За два роки діяльності т-ва „Власними Силами” таки нікому „Многая літа” не співали, усі справлялись задовільно. Товариство за той час дало позичок на суму 8.562 зол. для 264 членів. Маючи 165 членів і 306.90 злотих капіталу, М. Божиковський думає над заснуванням кредитової щадниці - кооперативи, на статутах РСУК., щоб надати роботі правну охорону, він старався знайти бодай 20 грома-

дьян, котрі дали б на уділ по 10 злотих і стали основниками кооперативи.

10 квітня 1927 р. відбулись засновні збори кредитово - щадничої кооперативи „Поміч”, на статутах РСУК. Зборами керував Михайло Дулеба, секретарював Василь Гутор. На зборах було присутніх 100 громадян. До надзірної ради вибрали головою о. Івана Романчукевича, пароха села, Федька Чепіля, замісником голови, Миколу Барановського, Ілька Олійника, Миколу Кіналя, Степана Кузькова і Степана Бідулу : до управи : Михайла Дулебу касиром, Василя Гутора книговодом, Миколу Божиковського справником, на заступників - Гринька Мельника і Петра Захаркова. Ухвалено давати позички до висоти 100 зол. на три місяці, та відкрити дрібно - ощадностевий відділ при кооп. „Поміч”, з тижневою вкладкою 10 грошів. Кооператива „Поміч” давала членам позички до 45 зол. лише за самим підписом позичковця, на один місяць за оплатою 12 % річно.

1 жовтня 1927 р. стан в кооперативі „Поміч” був такий:

- А) сума уділів і резервовий фонд ..... 360.00 золотих
- Б) щадничі вклади кооперативи „Власними силами”. 906.95 золотих
- В) членів ..... 30.

2-го грудня відбулася перша контроля РСУК у кооп. „Поміч”. Інсп. РСУК, Іван Стернюк склав такий звіт:

Запасний фонд	116.00	золотих	
Уділи	601.50	„	
Вкладки	1.533.35	„	140.00
Позички	—	„	1.429.00
Відсотки	37.50	„	—
Кошти адміністрації	14.22	„	19.10
Рахунок різних	—	„	1.25
Движимости	—	„	55.00
Кошти заснування	—	„	97.10
	2.302.57	злотих	1.741.45

На збори 25 грудня 1927 р. прийшло 200 громадян. Відчитано повідомлення з РСУК про прийняття кооперативи „Поміч” у члени РСУК: звіт з ревізії інспектора Івана Стернюка; відчитано признання членам дивіденди та ухвалено доповнення правильника кооп. „Власними Силами” на рік 1928:

- А) Член кооп. „В. С.”, якого вся рідня точно вплачує тижневі вкладки, дістає крім звичайної дивіденди, ще 1 зол. за родинну ощадність.
- Б) Член, якого сума щадничих вкладок, або всіх членів родини сягає 20 зол., має право раз на пів року позичити 45 зол. на 1 місяць без відсотків.
- В) Нові члени кооп. „В. С.”, бажаючи зараз позичити 45 зол. дають як свою вкладку 5 зол. при першій позичці.

Перегляд щадничих вкладок кооп. „Власними Силами”

I. (за час від 1 липня до 31 грудня 1927 року.)

1) щадничі вкладки	996.77	золотих		
2) зріст позичок	2.474.00	„		
Користали з позичок			75	членів.

II. (за час від 1 січня до 30 червня 1928 року.)

1) щадничі вкладки		
в кооперативі „Власними Силами”	1.283.25	зол.
2) позичок признано 89 членам	2.912.00	зол.
3) членів	387.	

Дитячі щадничі вкладки в школі

I. (від 1 січня до 31 грудня 1927 року.)

Ощаджувало дітей	110	
Сума ощадностей	356.11	зол.

II. (від 1 січня до 30 червня 1928 року.)

Складало ощадності дітей	123	
Сума ощадностей	566.66	зол.

1 липня 1928 року з управи вийшов Микола Божиковський, з огляду на нові заборони польського міністерства освіти у Варшаві: вийшов і Михайло Дулеба, бо його обрано вйтом села. На їх місце увійшли: Микола Тикайло — касир, Федько Бідула — справник. Така коротка історія „Лапшинського Чуда”. 1)

- 1) Микола Божиковський — „Назустріч майбутности”, накладом РСУК, Львів, 1928 р. (з бібліотеки Василя Гутора, Торонто, Канада).

Три українські адвокати: зліва — д-р Микола Стадник з Козови, д-р Володимир Бемко і д-р Михайло Західний з Бережан.

Заворушилося й міщанство. Перед I-ою світ. війною в Бережанах діяли дві міщанські читальні „Просвіти”: одна на середмісті, мала приміщення в домі каси „Надія”, друга на передмісті Адамівка, у винаймленій хаті. В першій гуртувалися переважно нижчі урядовці, шевські та мулярські майстри, а у другій - загал міщан Адамівки. Обидві розвивались залежно від активності членів. У 1913 р. головою другої був проф. д-р Василь Левицький. Міщани в Бережанах горнулися і любили свою церкву, рідкісні були випадки зміни обряду на латинський (польський), але чогось до гімназії, що була на місці, своїх дітей за дуже малими виїнятками не посилали. Дехто вважав, що не було відповідних заходів, заохоти, але з цим поглядом трудно погодитись. На нарадах і вічах міщан не бракувало; про заходи наших послів у парламентах у Відні, в справі отворення української гімназії в Бережанах добре знали, і все таки своїх дітей туди не посилали. !

По війні цей стан змінився. В 1928 р., чи ще в 1927 р., міщани відновили читальню на Адамівці, а міщанська дітвора заповнила школу „Рідної Школи” в Бережанах. На спілку із старшиною „Пласту”, читальники - міщани вибудували одноповерховий дім читальні, з театральною залею та приміщеннями для „Пласту”, читальні і кооперативної крамниці. В 1937 - 1940 рр. там був приміщений і склад філії „Повітового Союзу Кооператив” у Підгайцях. Годиться підкреслити, що всю мулярську роботу члени читальні виконали безплатно. За польської окупації активність міщан дуже зросла. При читальні діяли аматорський гурток, мішаний хор, бібліотека, була українська преса, а сходи відбувались майже кожного вечора. Початок будові дали пластуни. При „Пласті” була духовна оркестра, що на Різдво відвідувала громадян пригравуючи колядки та складаючи їм святкові побажання, а отриману коляду, передавали пластуни на Рідну Школу, або на потреби свого товариства. Між іншими, пластуни колядували в Марії Кізімової, - старшої самотньої пані, яка хоч і мала досить гарну будівельну площу - парцелю при гостинці (битій дорозі) на Адамівці, мешкала в домі своєї сестри Сулжинської за „Городами”. Кізімова була рада відвідинам пластунів, а дякуючи за коляду, запропонувала „Пластові” даровину своєї будівельної парцелі, з певними умовинами. Пластуни, подякувавши, заявили, що мусять порадитися із старшими громадянами. Це діялося в 1928 р. По якімсь часі в адвокатській канцелярії д-ра Володимира Бемка з'явилися представники „Пласту”, Марія Кізімова та два члени управи читальні „Просвіти” на Адамівці, Микола Маруневич і Гринько Пришляк, щоб договоритися про умовини і скласти акт - грамоту даровини. Марія Кізімова хотіла скласти контракт даровини будівельної парцелі для читальні „Просвіти” на Адамівці під такими умовинами

Управа читальні вибудує протягом двох літ поверховий дім з приміщеннями для читальні, кооперативи, „Пласту”, театральної залі з гар-

деробами. На поверсі для вжитку фундаторки, аж до її смерті—два помешкання кожне з двох кімнат, кухні, спіжарки. Виділ читальні зобов'язується оплатити її похорон і рік—річно жертвувати на Богослужби за її душу. Крім цього управа читальні закуплятиме рік - річно по 10 літрів оливи до лямпадки, і передавати цю оливу СС. Службеницям до каплиці на Адамівці, для засвічування лямпадки перед образом Матері Божої.

Тому, що „Пласт” не був правною особою в розумінні закону, тому він став тихим спільником читальні, яка виступала як контрагент. Між „Пластом” і старшиною читальні була складена відповідна умова. Підписавши такий контракт, старшина читальні приступила до будови. Перш усього, створили будівельний комітет, до якого зараз же зголосилось чимало охочих відробити без заплати при будові дому два - три дні, а то й більше, (копати фундамент, вивезти землю тощо). Плян дому виготовив житель Адамівки, будівничий Гертман. Міщани звезли потрібний для будови фундаменту камінь, його також дарували; закуплено на кредит цеглу і приступлено до будови. Щоби замаркувати співвласність дому, пластуни подарували 10 тисяч цеглин і працювали при будові. Протягом року мури були під дахом. За перший рік були закінчені кімнати для читальні, „Пласту”, - для кооперативної крамниці, другого року - театральна зала з гардеробами та одно помешкання для Марії Кізімової. Не все було викінчено згідно з пляном, бо не стало грошей. Позичили фонди на дерев'яні матеріяли, цеглу, бляху на покриття даху, а що на разі будівельний комітет не мав ні готівки ані кредитів, був примушений на якийсь час спинити будову. Потім рік за роком праця посувалась вперед і в міру спроможности - виконувались взяті зобов'язання. Здається вже в 1929 р. Марія Кізімова змогла перебраться на помешкання до нового дому читальні, де й жила до своєї смерті в 1943 р. Це вже було не колишнє байдуже міщанство, а організоване, національно свідоме, що вміло постояти за свої права в громаді, та за права громади. Давніше в громадській раді, були один - два русини - радні, та й то такі, яких настановили самі поляки, про людське око. Тепер міщани зажадали відсоткову кількість місць радних в управі міста. В 1925 - 1938 рр. на 32 радних, українці мали 8 радних та два асесорські місця.

Торгівля в місті була на 95% в руках жидів, а годинникарство, золотництво, перукарство (голярні) - були виключно в їх руках. Натомість, мулярство, шевство, ковальські варстати, де треба було таки добре наробитись, теж і пекарні були в руках українців та поляків.

Мулярські майстри з Бережан, мали добру славу: вони групами що весни виїздили в інші повіти на будови церков, костелів, шкільних будинків, особливо в перших повоснних роках. По війні змінився і сам вигляд міста. Давнє нафтове освітлення вулиць та помешкань, заступило спочатку газове, згодом електричне освітлення. На середині та довкола ринку прокладено кам'яні хідники. На ринку насадили ряд

дерев (акації і липи) для гарнішого вигляду, а під ними построїли для вигоди публіки лавки для сидження, над якими все „хтось” милосердився і вони нічною порою зникали...

Двічі тижнево, після торгів, арештанти або магістратські робітники замітали ринок, щоб було чисто. Річні ярмарки здавен - давня відбувалися в такі дні : 13 січня, 3 лютого, 16 і 24 квітня, 21 травня, 6 серпня, 20 вересня, 15 жовтня, 26 листопада, і 18 грудня. Менші тижневі торги бували в понеділки та п'ятниці.

Канонічні візитації

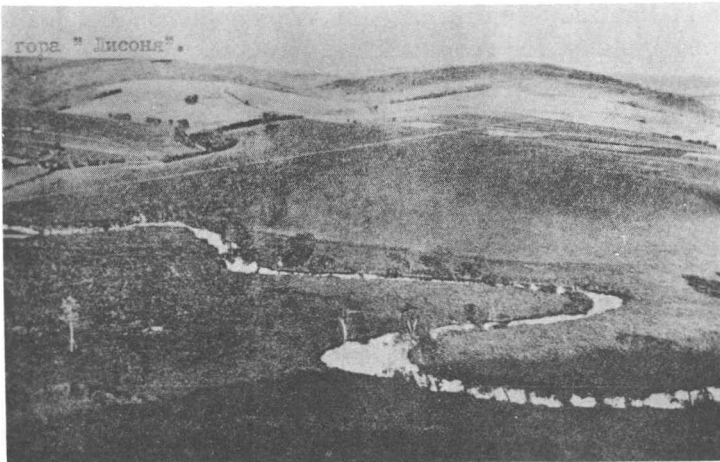
Загально відома історична правда, що в національному й економічному відродженні західньої гілки українського народу, визначну роль відіграло українське духовенство. 1). Наші владики були перші, що дали поштовх до відродження національно - політичної думки на землях Західньої України. Згадати хоча б єпископа перемиського Снігурського, єпископа Білянського, чи митрополита Спиридона Литвиновича... — всі вони своєю працею, пастирськими листами - курендами, візитаціями давали напрям діяльності місцевого духовенства. Зокрема їхні візитації чи, як тоді говорилось „канонічні візитації”, переходили до історії всієї околиці, як небуденні події.

1897 року відбувалась на Бережанщині канонічна візитація галицького митрополита Сильвестра Кардинала Сембратовича. Супроводжали його з прапорами і хоругвами так зв. сільські бандерії на конях, вітали церковні процесії : вхід на церковні майдани прикрашували тріумфальні брами, замаєні зеленню та українськими і папськими прапорами. Кардинал змагався безупинно проти пиятики, пропагував ширення освіти серед народу, щоб охороняти село від лихварів, пропагував закладання громадських шпихлірів по селах для порятунку бідних чи хворих головно на переднівку. На громадських майданах, громадська рада села, ставила будинок - шпихлір, із дубових брусів. По жнивях кожний господар зсипав там по кілька чи кільканадцять гарців збіжжя на „чорну годину”. Весною потребуєчі селяни могли позичити зерна на засів чи прожиток. Позичене віддавали по новім зборі. Перед тим наш селянин боргував у корчмаря, під застав давав останню свитину і роками сплачував свій довг, не маючи змоги видертись з лихварських рук і завжди він був ще щось винен !.

У 1901 р. візитував Бережанщину митрополит Андрей Шептицький. У Бережанській гімназії були триденні реколекції перед Великодніми святами. Це була велика подія для міста ! Приїзду митрополита очікувало все населення Бережан... Все підготоване до зустрічі Владики. Його супроводила численна група святково вдягнених людей. В'їжджав серед звуків дзвонів у церквах і костелах. Його вітали церковні процесії, духовенство, команданти війська, та представники цивільної влади, також рабіни з торою... Владика дякував рабінам та жидівській

Канонічна візитація Бережанського деканату в селі Курянах 6-го липня 1937 р. Сидять зліва, о.Олександр Лонкевич, о. Омелян Кордуба, о. крил. Євсевій Бачинський, Преосв. д-р Іван Бучко, о. Іван Брилинський господар дому, о. Григорій Качала, о. Н.Н. 2-й ряд стоять зліва: о. Щур, о. Джулинський, о. Григорій Кубай, о. Павло Шиманський, Марія Брилинська, Е. Кордубова, Марійка Брилинська, о. Іван Заверуха, о. Недільський. 3-й ряд зліва: 2-й о. Дмитро Мигоцький, о. Олександр Бачинський, о. Микола Старух, о. Степан Бачинський, о.катех. Гуглевич, дяк Теофан Ковальський, останній з-права.

Ріка Золота Липа під селом Потутори.

делегатії їхньою гебрейською мовою.

Остання візитація митрополита Андрея Шептицького була в Березанах влітку 1928 року. На ринку від північної сторони, стояла прикрашена зеленню брама з написом: „Вітай, Владико”. Традиційними українськими „хлібом і сіллю” привітала його делегація громадян, на чолі з суддею Володимиром Кордубою. Декілька років по тому, Березанщина відзначила 30 - тиліття єпископських свячень Митрополита Андрея. Академія в приявності Ювілята відбулася в залі „Українбанку”, святкову промову говорив проф. гімназії д-р Клявдій Білинський, виступав хор „Боян” під батудою Пилипа Гошовського, здається тоді дебютував як соліст, Юрко Лаврівський.

— * * * —

Літа минають, припадає порохом забуття багато подій, - відлітають у Божий вирій свідки минулого, які могли б дещо розповісти про часи, коли пробуджувався народ, забуваються імена багатьох піонерів нашого відродження, особливо тих, чия діяльність була обмежена до невеликої місцевости, села чи повіту. А їм, тим невідомим забутим трудовикам, належать також наш уклін і подяка ! Священик у селі був усім : духовником, головою читальні, дуже часто проводив „Сільським Господарем”, словом, мав нагляд і вплив на життя громади. Він обдумував методи і засоби поглиблення праці в селі, дбав про виховання майбутніх провідників села. Його дім завжди гостинно вітав багатьох відвідувачів, доповідачів із повітових чи центральних крайових установ. Священик відповідав перед своїми духовними зверхниками за настрої і за події в його парохії. Окупаційна політична влада по I-й світ. війні підозривала його, вбачала в нашому священикові інспіратора всіх проявів організованого сільського життя, ворожо наставленого до окупаційної влади, свідомого своєї особистої і національної гідности. Не диво, що за польської займанщини - український священик був сіллю в очах влади.

— * * * —

Клуб копаного м'яча „Лисоня” в Березанах: з-права В. Гусак, С. Сниклик, М. Хоманчук, М. Пришляк, Н.Н., С. Мороз, В. Пришляк, М. Ваврик, М. Кушнір, Вридник (Оцьо), Е. Содомора, М. Чобич.

Вежа ратуші в цілості, вершок прикрашус початкові сторінки „Бережанської Землі”.

р'ячому замордований вояками польської армії. Раніше вже згадано про частину активних діячів Бережанщини. Треба також спом'янути і наших душпастирів - справжніх героїв сірої щоденної праці для народу. Серед них були: о. Іван Романчукевич, о. Роман Добровольський, о. Ксенофонт Сосенко, о. Василь Кушнір, о. Іван Заверуха, о. Олександр Бачинський, о. Григорій Качала, о. Мечислав Кордуба, о. Іван Брилинський, о. Григорій Гарматій, о. Микола Вергун, о. Дмитро Мигоцький, о. Михайло Шараневич, о. Михайло Мосора, о. Омелян Кордуба, о. Омелян Король, о. Юліян Левинський, о. Олександр Лонкевич, о. Н. Мінко, о. Іван Пінковський, о. Н. Абрагамовський, о. Василь Танчак, о. Степан Комар, о. Григорій Кубай, о. Микола Служинський, о. Павло Штокалко, о. д-р Володимир Левицький, о. Н. Дудрович, о. Іван Петрицький, о. Павло Джулинський, о. Михайло Юхнович, о. Микола Цар, о. Остап Вородайко, о. д-р Стасюк, о. Омелян Гавришо; парохі м. Бережан: о. крил. Теодор Кордуба, о. крил. Євсей Бачинський; катехити гімназії і жіночої семінарії: о. проф. Василь Дубицький, о. проф. Михайло Осадца, о. проф. Филип Побігушка (засновник і провідник таємної „Марійської Дружини” серед учнів гімназії — мабуть першої того роду на Західній Україні), о. Данило Гуглевич; катехити народніх шкіл: о. Іван Кордуба, о. Павло Шиманський, о. Микола Старух, о. Володимир Соломка, о. Н. Чередарчук, о. Степан Бачинський; проф. о. д-р Михайло Залеський — учитель української мови, і рисунків в місцевій гімназії. 2). Парохами були теж о. М. Косович і о. І. Пінковський.

В період 1-ої світової війни в злочасних таборах Талергофу побували: о. Євген Лопатинський з донькою Стефою, парох Бишок, о. Григорій Качала, парох Лісник, о. Чубатий, а до Троїцька вивезли москалі о. Івана Ратича. За польської окупації у в'язницях терпіло чимало українських духовників Бережанського повіту. А скільки було тяганини, допитів, судів, кар через так звані „метрикальні проступки”.. І так тривало аж до розгрому новітньої конгломератної Польщі восени 1939 року !...

Чимало з них поклали життя на жертівнику Батьківщини... Між ними, влітку 1919 року загинув мученичою смертю о. Осип Заторський, адміністратор села Лапшина, по зві-

- 1) Д-р В. Токарж — „Галичина в початках Юзефинської ери, в світлі урядової анкети в 1783 р.” Краків, 1909 р. — на сторони 390 пише: „Уніятське духовенство в Галичині мало такий зв'язок з народом, якого ніколи не мав латинський священик. Уніятський священик виходив з народу, нарівні з мужиком находився під пропінаційним примусом орендаря, платив чинші, десятини, давав підводи. Латинський (польський) клер називав їх релігію — хлопською !..”
- 2) До Бережан прибув 1918 р., як сотруди́ник; філософію (славістику) і орнаментику) почав студіювати ще перед закінченням теології, а покінчив аж 1927 року, коли формально перестав обов'язувати бойкот львівського університету. Докторат зробив на варшавському університеті (промотором був проф. Степан Смаль-Стоцький) 1932-го року. Від 1937 р. почав викладати українознавство для учителів середніх шкіл в університеті у Львові, де від 1934 р. був директором другої української державної гімназії (філії). По останній війні, викладав в університетах в Інсбруці і Монреалі в Канаді, куди емігрував 1949 р. Помер о. проф. д-р Михайло Залеський 1. липня 1965 р. в Монреалі, як дійсний член НТШ і протопресвітер українських католицьких парохій.